

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ДЕКАЛОГУ

Досягнення особою інтелектуальної, моральної, духовної свободи впродовж всієї історії людства стояло в центрі філософських, богословських, моральних, етичних та політичних вчень. Проблему свободи і необхідності філософія тривалий час розглядала як антиномію: або все підпорядковане необхідності - тоді не може бути свободи, або ж є свобода, яка заперечує необхідність. Спробу з'ясувати діалектичний зв'язок між свободою і необхідністю зробив Б.Спіноза, який визнав свободу як усвідомлену необхідність. Концепцію про етапи цього усвідомлення, які разом з тим є етапами соціалізації особи, розробив Г.Гегель. Безумовне веління моральній свідомості слідувати в поведінці законові І.Кант розглядав як категоричний імператив, умовою якого є свобода волі.

Акцентування уваги на пізнанні необхідності було значним досягненням філософської думки, завдяки чому виникла можливість з'ясувати (хоча й в абстрактній формі) сутність діяльного ставлення людини до світу, Бога, розкрити механізм співвідношення між людськими цілями й певними законами розвитку природи і суспільства. Жодна політеїстична релігія не давала людині усвідомлення процесу вільного формування своєї особистості на ґрунті цілісного морально-етичного імперативу. Так, брахманізм підпорядкував свободу людини своїй елітарній концепції і ведичним ритуалам і заклинанням, які панували не лише над людиною, а й над богами. Конфуціанство як морально-етичне вчення і даосизм як філософсько-релігійна система проблемами свободи в контексті дискурсного визначення волі людини в морально-етичній площині не займалися. Вони підміняли проблему свободи заздалегідь сконструйованим типом благородної людини цзюнци і неосяжно всезагальним принципом дао, який тотально панує скрізь і у всьому. Буддизм, виходячи із сансаричної концепції і визнання ролі карми, заперечував свободу волі особи. На позиціях фаталізму, тобто наперед призначеної долі людини, стоїть й іслам.

Свобода волі як здатність людини приймати рішення зі знанням справи, панувати над самим собою має біблійні витоки. Людина створена Творцем як вільна істота, наділена свободою волі, свободою вибору у

* А.Московчук – пошуківець Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України

вчиненні добра чи зла і здатністю усвідомленої відповідальності за свої вчинки.

Декалог як моральний Закон, даний з волі Яхве Мойсею, вперше в людській історії чітко визначив межі метафізичного, загальнолюдського (друга скрижаль), дав можливість людині усвідомлено зробити класичний стрибок із царства необхідності в царство свободи. Морально-етичне вчення Декалогу ґрунтується на усвідомленні неперевершеної цінності особи як такої, гармонійному поєднанні інтересів батьків і дітей (“шануй батька свого і матір свою, щоб добре тоді жилося на землі”), цінності людського життя (“не вбивай”), гарантії недоторканості особи і посягань на її гідність (“не свідкуй неправдиво на свого ближнього”), цінності і чистоти шлюбних відносин (“не чини перелюбу”), захисті матеріальних інтересів і прав власності особи (“не кради”, не жадай того, що належить ближньому).

В такий спосіб послідовно і чітко відбудовується ієрархія морально-етичних цінностей - від особи, сім’ї, подружжя й до суспільних інтересів і прав власності. Відтак, Декалог увібрав і систематизував основні права і свободи, які мають неперевершене загальнолюдське значення. На противагу детермінованому розумінню свободи волі чи механістичному витлумаченню явищ дійсності, чим взагалі заперечується свобода волі і свобода вибору, в Декалозі сформульовані морально-етичні запобіжники, норми, гарантії, які стосуються забезпечення свободи особистості.

Морально-етична концепція церкви АСД ґрунтується на усвідомленому сприйнятті індивідуумом морально-етичних цінностей Декалогу, які в контексті християнського вчення екстраполюються на сучасний моральний стан людства з метою його оздоровлення. Ісус Христос, не відкидаючи основний зміст заповідей Декалогу, дав їм нове витлумачення і цим підняв ще вище їх загальнолюдську цінність.

Демократичні і гуманістичні засади, які покладені в основу розбудови молодшої української держави, несуть в собі поєднання свободи і закону, тобто усвідомленої свободи і невідворотності дій законів.

Усвідомлюючи свій обов’язок перед Богом і людьми, церква АСД сьогодні виставляє одним з перших в своїй діяльності (особливо в просвітницькій і проповідницькій) питання біблійного розуміння шляхів єднання свободи і закону, взаємовідносин особи і суспільства, зумовленості потреб і можливостей, які на нових засадах духовного розуміння і тлумачення, продиктованих об’єктивізацією суспільного розвитку, ведуть до громадянського миру і міжконфесійної співпраці в ім’я примноження соціального і економічного добробуту.

Соціальні і гуманітарні науки вже мають певні досягнення у вирішенні морально-етичних проблем сучасності. Однак дослідники ще не ставили перед собою спеціального завдання з питань поглибленого наукового дослідження Десяти заповідей (Декалогу) як духовного мірила і засобу виховання особи як члена суспільства; у цих дослідженнях непослідовно й однобічно проводиться філософський аналіз заповідей, особливо в прикладному (емпіричному) розуміння. Не повною мірою використана Біблія як історичний, філософський та богословський документ, який дає можливість поєднати усвідомлене розуміння свободи й обов'язку, інтересів особи і суспільства, ролі сім'ї і держави.

Сьогоднішній стан суспільства диктує нагальну необхідність дослідження не тільки в плані теоретично обгрунтованого висвітлення правильного розуміння проблеми свободи, регламентованої і гарантованої законами та усвідомленої громадянами. Морально-етичний потенціал Декалогу як основа духовної свободи особистості і гармонійного співжиття громадян в соціумі може бути з певними екстраполяціями використаний і в сучасних умовах, що підтверджує досвід і теоретичне надбання з цього питання церкви Адвентистів сьомого дня.

Ретроспективний порівняльний аналіз язичницької богослужбової практики з біблійною розкриває архаїчність, консерватизм і певний негативний зміст язичницьких атрибутів культу, що впливали негативно на розвиток духовності у людини, набуття нею духовної свободи. Примітивні язичницькі вірування, які зародились у сиву давнину внаслідок відходу людини від правдивого розуміння Божества, постійно відтворювалися у невгамовній людській уяві внаслідок її несвободи, що спричиняло деформацію правдивого розуміння надприродного. Людина втратила можливість реально сприймати "одкровення" (об'явлення) про справжню сутність Божества. Натомість обожнювався "світ творива" (створений світ) у його матеріалістично-уособленому витворі.

Отже, людство саме в такий спосіб пройшло шлях засвоєння і пізнання Вселенського Розуму Божества: відхід від правильного сприйняття сутності Бога і через примітивні релігії, політеїзм, монотеїзм повернення знову до "правди про Бога". Цей складний і суперечливий шлях є наслідком спотвореного пізнання Божественної сутності людиною із-за її обмеженої спроможності пізнання з причини гріховності й неможливості (за Вінером) обмеженим розумом сприйняти безмежне (Божество).

Грунтуючись на законі передачі спадкових нахилів, слід сприймати і розуміти біблійний текст про спадкове покарання: "... караю беззаконня отечьке на дітях в третьому і четвертому роді ... і роблю добро

тисячам родів тих, що люблять Мене, допильнують заповітів Моїх” [Вих. 20:6]. Основний зміст цих сакральних міркувань зводиться до того, що людина отримує більше свободи і впевненості у своєму житті, коли вона намагається компенсувати своє безсилля осмисленим ставленням і довірою до Бога. Відповідальність за добродійне майбутнє дітей не тільки дає можливість, а й зобов’язує вдосконалювати власну природну сутність, акумулювати розуміння духовної свободи і моральної відповідальності від одного до другого покоління.

Загальнолюдські принципи гуманізму і свободи, виражені в шести заповідях другої скрижалі Декалогу, екстраполюються на сімейне благополуччя, розвиток і зміцнення духовності на рівні батьки-діти і діти-батьки, піднесення ролі й місця сім’ї як первинного осередку духовності та визначального чинника суспільного та державного життя. Проаналізований біблійний матеріал дає можливість актуалізувати вирішення сімейних проблем в плані їх гармонізації і визначити шляхи духовного оздоровлення українського суспільства.

Через призму заповіді “не вбиватимеш!” ми можемо проаналізувати і відповідно оцінити синкретичні й секулярні погляди на “справедливі” і “несправедливі” війни, які часто велися в “ім’я Бога”. Ця теза набуває ще більш яскравої рефлексії в морально-етичній програмі духовного і морального оздоровлення людства, викладеній в Нагірній проповіді Ісуса Христа [Євангелія від Матвія, 5-7 розділи].

На ґрунті морально-етичного імперативу заповіді “Не крастимеш!” обґрунтовується шляхетність чесної праці, цивілізованого ставлення до чужої власності, зв’язок цієї заповіді з правовими гарантіями і обов’язками особи в суспільстві, потенційну можливість її впливу на поведінку, стосунки з іншими людьми.

Аналіз категорій правди і неправди у світлі заповіді “Не свідкуватимеш лживо...” виявляє моральний потенціал її впливу на формування характеру людини та її свободи внутрішнього буття. З позиції християнських та загальнолюдських моральних принципів важливе значення має відповідно стримування такої негативної риси як задрість та визначення характеру її впливу на особисту свободу людини та соціально-моральні і побутові умови її життя. Сутність і наслідки нестримного і неконтрольованого жадання є однією з першопричин деформації особистості і взаємостосунків у суспільстві.

Духовна основа Декалогу виявляється через його вплив на ставлення громадянського суспільства. Особливість Декалогу як каталізатора духовності й свободи особистості розкривається через морально-етичну вагомість кожної заповіді, в потенційній можливості

отримання особою духовної свободи, розкриття механізмів її формування і шляхів реалізації в житті індивіда і суспільства.

На підставі філософсько-соціологічного аналізу концепції закономірної діалектичної єдності і взаємозалежності свободи і Декалогу, їх практичного застосування в контексті адвентистського досвіду розкривається механізм взаємодії суспільних феноменів, виражених у цих категоріях, і перспектива їх реалізації в розвитку особи і суспільства.

Морально-етична концепція Адвентистів сьомого дня ґрунтується на єдності і взаємозалежності Декалогу, свободи, необхідності і благодаті, які є сутнісними характеристиками вищої етично-теологічної добродійної категорії - любові до Бога і Людей.

Адвентистська Церква в Декалозі, свободі і благодаті вбачає ідеал характеру Бога у всіх його проявах у вселюдській історії, як необхідну парадигму духовно-етичних норм здорового способу життя і самореалізації особистості, духовна свобода якої ґрунтується на сакральній основі Декалогу (перших чотирьох заповідях), а реалізуються на практиці через загальнолюдські принципи співжиття, закладені в другій скрижалі Декалогу.

Декалог з його морально-етичними вимогами є життєдайний тільки в практичному житті християнина як члена суспільства, головними ознаками обраності якого до спасіння є сила віри, продуктивність праці, підприємницький успіх, виробнича і соціальна дисципліна, любов до свого народу і своєї країни.

Через призму Декалогу та споріднених з ним категорій свободи й необхідності адвентисти обґрунтовують теологічне вчення про Церкву, віру, хрещення, каяття, освячення, прихід Христа, служіння Богу, соціальне служіння людям (філантропія); на базі категорії свободи і необхідності в адвентизмі розкривається зумовленість есхатологічного вчення як безумовного пророцтва, місце “санітарної реформи” в житті людини та її етичний зміст та інші світоглядні поняття про закономірності існування і розвитку всього сутнього.

З позиції адвентистської теологічної думки та практичного життя церкви дієвість духовно-пізнавального змісту Декалогу виявляється через реалізацію духовної свободи, яка є багатогранним чинником внутрішньої сповідницької діяльності її членів, що в свою чергу спонукає до осмисленої і активної життєвої позиції в особистому і суспільному житті.